

βαιότητος εἰς τὰ διεθνῆ ζητήματα, «ὁ διαιτητής», τὸν ρόλον τοῦ ὁποίου θὰ παίξῃ «μία συνεχῶς περισσότερον συνειδητὴ παγκόσμιος κοινὴ γνώμη»<sup>45</sup>.

### 8. Εἰς τὸ λυκόφως τῶν δυναμικῶν λύσεων

Ἡ συνεργασία τῶν λαῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνολογίαν θὰ ἔχῃ ἄμεσον ἀντίκτυπον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν των πολιτικὴν, ἐφ' ὅσον τὰ ἐκάστοτε δεδομένα δὲν θὰ σταθμίζονται κατ' ἀναφορὰν πρὸς μονομερεῖς ἐπιδιώξεις, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς ὅ,τι προάγει τοὺς κοινούς στόχους. Δεδομένου, ὅτι διαρκῶς περισσότερα κράτη θὰ συνδέονται μεταξύ των διὰ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως πρώτων ὑλῶν, ἐργασίας, γνώσεων καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων, θὰ καθίσταται εἰς τὸ μέλλον δυσχερεστέρα ἢ δυναμικὴ ἐπίλυσις τῶν τοπικῶν διαφορῶν. Μέχρις ὅτου βεβαίως ἢ πλοκὴ τῶν ἐπενδύσεων, τῶν κερδῶν καὶ τῶν προοπτικῶν δημιουργήσῃ τὴν συνείδησιν τῆς ἀλληλεξαρτήσεως μεταξύ τῶν χωρῶν, ἢ ζωὴ τῶν ὁποίων ἔπαυσε νὰ στηρίζεται μόνον εἰς τὴν ἀγροτικὴν καὶ τὴν κτηνοτροφικὴν των παραγωγὴν, δὲν θὰ προκύψουν μόνον ἔνοπλοι ἀνταγωνισμοὶ περιορισμένου γεωγραφικοῦ χαρακτήρος, ἀλλ' ἐπίσης ἐκβιασμοὶ ἐμπορικῆς φύσεως, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος θὰ εἶναι περισσότερον ἀσύμφορος διὰ τοὺς θιγομένους λόγῳ τοῦ κινδύνου τῆς γενικεύσεώς του ἢ τῆς ἀντιδράσεως ἰσχυροτέρων οικονομικῶν συνασπισμῶν. Οἱ Ἄραβες π.χ. θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θέσουν διὰ τῆς ὑπερτιμῆσεως τῶν ὀρυκτελαίων τὴν οἰκονομίαν τῆς Εὐρώπης εἰς δοκιμασίαν, διότι χρειάζονται ὄπλα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ Ἰσραήλ, χωρὶς ἴσως νὰ ὑποπτεύουν εἰς τὴν ἐθνικὴν των βάσιν, ὅτι ὁ ἱερός των πόλεμος τροφοδοτεῖται ἐκ μέρους ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν νὰ τοὺς ἐφοδιάσουν μὲ στρατιωτικὸν ὑλικὸν καὶ ταυτοχρόνως νὰ

εὔρουν εὐκαιρίαν νὰ δεσπόσουν τῆς Μεσογείου ἢ τρόπον νὰ κάμψουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ε.Ο.Κ. Τὸ ἀποτέλεσμα ὁμως θὰ εἶναι π.χ. νὰ μείνουν χωρὶς ἀπασχόλησιν, ὅσοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἀλγερίας ἐργάζονται εἰς τὴν Γαλίαν καὶ νὰ ἐνισχυθοῦν τὰ ἐπιστημονικὰ προγράμματα διὰ τὴν ἀξιοποίησιν νέων ἐνεργειακῶν πηγῶν. Διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ πετρελαίου ὡς «πολιτικοῦ ὄπλου»<sup>46</sup> ἐναντίον τῆς Δύσεως οἱ Ἄραβες θὰ ἦτο δυνατὸν ἐπίσης νὰ προκαλέσουν τὴν μείωσιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπιρροῆς εἰς τὰ θέματά των καὶ κατὰ συνέπειαν μεγαλυτέραν ἐξάρτησιν ἐκ τῶν πολεμικῶν των κηδεμόνων, νὰ διασπασθοῦν διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν πολιτικῶν των ἐκπροσώπων ἢ νὰ δημιουργήσουν ἀπελευθερωτικὰ κινήματα ἐναντίον προδοτικῶν κυβερνήσεων καὶ τελικῶς νὰ ἐπιταχύνουν τὴν νομισματικὴν ἐνοποίησιν τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια πρέπει νὰ πληρώσουν τὴν νέαν τιμὴν ἐνεργείας, γεγονὸς ἀπροβλέπτων ἐπακολούθων διὰ τὴν συγκυρίαν τῶν σημερινῶν διεθνῶν σχέσεων.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ τελευταῖος πόλεμος τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁ ἐσπευσμένος τερματισμὸς του ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ ἐνοπλος ἀγὼν ὡς «ἐσχάτη μορφή πολιτικῆς ἀντιπαραθέσεως»<sup>47</sup> τερματίζει τὴν ἱστορικὴν του ἀποστολήν, ἐφ' ὅσον — ἀντὶ νὰ διευθετήσῃ — περιπλέκει τὰ προβλήματα, ὅταν δὲν προκαλῆ τὸ πολιτικὸν φρόνημα τῶν ἐμπολέμων ἐναντίον τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ὅπως συνέβη π.χ. εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς στρατιωτικῆς τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὸ Βιετνάμ. Εἰς μίαν κοινωνίαν συνεργαζομένων καὶ ὅπωςδῆποτε ἀμοιβαίως ἐξαρτωμένων ἔθνων δὲν εἶναι δυνατὸν τὸ δίκαιον νὰ περιορισθῇ ἐντὸς κρατικῶν ὁρίων, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, οἱ ὅποιοι γενικῶς δὲν ἐνδιαφέρονται δι' ὅ,τι συμβαίνει ἐκτὸς τῆς γεωγραφικῆς των

περιοχής. Ἡ προοπτικὴ τῆς βίας ἐναντίον τῶν «ξένων» δὲν σημαίνει διὰ τοῦτο σήμερον ἀπαραιτήτως ἐτοιμασίαν διὰ τὴν υπεράσπισιν τῆς ἐθνικῆς ἀκεραιότητος, ἀλλ' ἐπαινελημμένως προπαρασκευὴν τῶν κρατούντων, διὰ νὰ τὴν ἐξασκήσουν εἰς τὴν δεδομένην στιγμὴν ἐναντίον τῶν ὑπηκόων. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἐπίσημον παράδειγμα διὰ τοὺς ὑπηκόους νὰ φέρονται καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν τῶν ζωὴν ἀναλόγως, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιδροῦν ἐναντίον τῆς ἡγεσίας: «Ὁ πλέον δίκαιος πολίτης κινδυνεύει νὰ φθαρῇ ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς ἀμέσως γενομένας εἰς αὐτὸν ἀδικίας τοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ ὡσάκις τὸ πολίτευμα ἀδικεῖ ἄλλων ἐθνῶν πολιτείας. Καὶ τὸν κίνδυνον τοῦτον ν' ἀποφύγη δὲν ἔμπορεῖ, ἂν δὲν ἔχη τὴν ἐλευθερίαν νὰ μὴ συνεργῇ εἰς τὰς ἀδικίας τῶν ἀρχόντων του»<sup>48</sup>. Ὅσον ὅμως αὐξάνει τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι δημιουργοῦν διὰ τῶν συνεργατικῶν τῶν σχέσεων ἢ διότι εὐρίσκονται ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἰδίων φόβων ἢ ἐν ὄψει τῶν ἰδίων ἐξελίξεων μίαν ὑπερεθνικὴν κοινότητα, τόσον ἰσχυροτέρα εἶναι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίστασις κατὰ τῆς ὑπονομευτικῆς ἢ ἐκβιαστικῆς διὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς διαγωγῆς τῶν ἡγετῶν του: «Ἡ δημοκρατία εἶναι πολὺ εὐθραυστος, διὰ νὰ διαιρεθῇ εἰς ἐξωτερικὰς καὶ ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν Πρόεδρον πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν, χωρὶς νὰ διαβρωθῇ τὸ σύνολον τοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος»<sup>49</sup>.

Ἡ πολιτικὴ τῶν ἰδιαιτέρως ἐξωπλισμένων σημερινῶν κρατῶν παρουσιάζει διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας δύο ἀντιθέτους ὄψεις: Ἡ μία τηρεῖ τὰ προσχήματα καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἡ ἄλλη δρᾷ ὑπογείως, διὰ νὰ ἐπιτύχη, ὅ,τι καταδικάζεται διεθνῶς. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὅμως ὁ πολίτης ἀντιλαμβάνεται, ὅτι δὲν ἐκπροσ-

ωπείται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ψηφίζει, αἰσθάνεται μίαν ἀνασφάλειαν, ἢ ὁποία εἰς τὴν ἠπιωτέραν περίπτωση τὸν ἀναγκάζει νὰ περιορίζεται εἰς τὰ ἰδιωτικά του θέματα καὶ νὰ ἐγκαταλείπη τὸν δημόσιον βίον εἰς τὴν τύχην του. Ἡ καταστροφή αὐτὴ τῆς πολιτικῆς συνειδήσεως εὐνοεῖ βεβαίως τὸ ἔργον τῶν κυβερνώντων, δὲν σημαίνει ὅμως, ὅτι ἐκεῖνοι ἐλέγχουν οὐσιαστικῶς τὸ κράτος. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλάχιστοι μεταξὺ τῶν γνωρίζουν, τί ἀκριβῶς συντελεῖται, ἐφ' ὅσον τὰ βασικά θέματα εἶναι ἀπόρρητα, ἀφ' ἑτέρου προσκρούουν εἰς τὴν παθητικὴν ἀντίστασιν ἢ τοὺς καθαρῶς ἀντικοινωνικοὺς τρόπους συμπεριφορᾶς τοῦ πληθυσμοῦ, τὰ νεώτερα ἰδίως στοιχεῖα τοῦ ὁποίου ἀντιδροῦν διὰ τῆς ἐξυβρίσεως τῶν ἐθνικῶν συμβόλων καὶ τῆς πολιτικῆς διαμαρτυρίας ἢ — ὅταν ἐπιβάλλεται ἡ ἀστυνομία — διὰ τῶν δύο ἀπελπιστικῶν μορφῶν τῆς ὑστερίας, τῆς μανίας καταδιώξεως πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ἢ τῆς φοβίας, ὅταν δὲν καταφεύγουν χημικῶς εἰς τὴν ὄνειρικὴν ἐκμηδένισιν τοῦ κοινωνικοῦ τῶν περιβάλλοντος.

### **9. «Ἀμυντικοὶ» καὶ «ὀλοκληρωτικοὶ» πόλεμοι**

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν ἀπὸ πλευρᾶς συγχρόνου ἐξοπλισμοῦ πανισχυρῶν κρατῶν, ἢ στρατιωτικὴ προσβολὴ μιᾶς χώρας ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὡς ληστρικὴ ἐπιχείρησις. Ἡ γενικὴ καταδίκη τοῦ «ἐπιθετικοῦ» πολέμου καὶ ἡ προσπάθεια τῶν ἐμπολέμων νὰ παρουσιάσουν τὴν στρατιωτικὴν τῶν ἐνέργειαν ὡς «ἀμυντικὴν» πρᾶξιν μαρτυρεῖ σήμερον, ὅτι κανεὶς δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ θίξη τὴν ψυχολογικὴν συσπείρωσιν τῶν λαῶν ἐνώπιον τοῦ κινδύνου νὰ αἰφνιδιασθοῦν ἐκ μέρους τῶν ἀδιστάκτων. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ διεθνὲς δίκαιον τῆς ἐποχῆς μας τοποθετεῖ —

τουλάχιστον ἠθικῶς — ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸ πλευρὸν τῆς χώρας, ἢ ὅποια ὑπέστη ἐπίθεσιν. Ἐὰν ἀκόμη δὲν μετατρέπεται εἰς πρακτικὴν συμπαράστασιν, ἀναγνωρίζει ὅμως τὴν ἀντίστασιν ὄχι μόνον ὡς ἐθνικὸν δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπεράσπισιν τῆς τραυματιζομένης οἰκουμενικῆς ἠθικῆς<sup>50</sup>. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἔχουν προφητικὴν σημασίαν οἱ λόγοι τοῦ Κοραῆ, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἀγωνιστικὸν κλίμα τῆς διεθνοῦς ἀντιδράσεως ἐναντίον τῆς Ἰερᾶς Συμμαχίας συνέλαβε τὰ πρῶτα μηνύματα τῆς νέας ἱστορικῆς πραγματικότητος: «Ἄν ἤξευρεν ὁ λαὸς τ' ἀληθῆ του συμφέροντα, δὲν ἤθελ' ἀδιαφορεῖν οὐδ' εἰς κανενὸς ἄλλου ἔθνους δυστυχίας, πληροφορημένος ὅτι καμμία εἰς κανὲν ἔθνος ἀδικία δὲν τολμᾶται, τὴν ὅποιαν δὲν ἔχει νὰ φοβῆται μήποτε τολμηθῆ καὶ εἰς αὐτόν»<sup>51</sup>.

Μετὰ τὴν ἀμφισβήτησιν πάντως τῶν πρωτείων τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὸν τομέα τῶν ἀτομικῶν ἐρευνῶν ἔχει καταστῆ σαφές, ὅτι μία πολεμικὴ σύγκρουσις, κατὰ τὴν ὅποιαν θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο πυρηνικὰ ὄπλα, θὰ κατέληγεν — ἐὰν δὲν ἐτερμάτιζεν ἐπὶ τῆς Γῆς τὴν ζωὴν — εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἀντιπάλων τουλάχιστον ἐκ τῆς σκηνῆς τῶν ἱστορικῶς πρωτοπόρων λαῶν<sup>52</sup>. Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος ὁ πόλεμος ἔπαυσε νὰ εἶναι ὑπόθεσις δύο στρατευμάτων, διὰ νὰ προσλάβῃ «ὀλοκληρωτικὸν» χαρακτῆρα τόσον διὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως ὅσον καὶ διὰ τοῦ ἐνδεχομένου τῆς καταστροφῆς τῶν μαχομένων χωρῶν εἰς τὸ σύνολον τῶν παραγωγικῶν τῶν δυνατοτήτων. Ἐὰν ἄλλοτε ἀντικείμενον τῆς μάχης ἦτο ἡ ἐξουδετέρωσις τῆς ἀντιπάλου στρατιωτικῆς δυνάμεως, τώρα ὁ πόλεμος κερδίζεται διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν μέσων ζωῆς τοῦ ἐχθροῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι ὁ «ἄμαχος πληθυσμὸς» ἔχασε τὸν ἄλλοτε ἀπαραβίαστον χαρακτῆρα του, διὰ νὰ γίνῃ ὄχι μόνον «προμελετημένος, ἀλλὰ πρω-

ταρχικός στόχος»<sup>53</sup>. 'Εφ' ὅσον λοιπὸν ἡ ὀλοσχερῆς ἐκμηδένισις προσλαμβάνει διὰ τῶν συμμαχιῶν καὶ τῶν ἐγκατεστημένων εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν τῆς ὑδρογείου πυρηνικῶν βλημάτων αὐτομάτου ἐκτοξεύσεως — ἐτοίμων νὰ πυροδοτηθοῦν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν — οἰκουμενικὴν διάστασιν, ἡ κατάργησις τοῦ πολέμου δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἀπλῶς ὡς ἐπιδίωξις, ἀλλ' ὡς ἀναγκαστικὸς ὄρος τῆς συμβιώσεως τῶν μέχρι στιγμῆς φυλετικῶς, θρησκευτικῶς, γλωσσικῶς καὶ πολιτιστικῶς διαφόρων λαῶν: «Ἡ παγκόσμιος εἰρήνη δὲν εἶναι εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ ἐσχατολογικὴ ὄπτασις τῶν ὀραματιστῶν, ἀλλ' ἐγίνεν εἰς τὸν τεχνικὸν αἰῶνα ἡ προϋπόθεσις τῆς ζωῆς»<sup>54</sup>.

## 10. Ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ θεμελίωσις τῆς εἰρήνης

'Επειδὴ τὸ αἶτημα εἶναι κεφαλαιῶδες, ὅσοι ἐπιχειροῦν νὰ ἐννοήσουν, τί γίνεται εἰς τὸν κόσμον, δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἀποδεσμεύουν ἐκ τῆς γενικῆς φροντίδος, διότι θὰ ἦσαν τότε διὰ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς παρακολουθήσουν πνευματικῶς, ἀνευ σημασίας. Εἰδικῶς οἱ θεωρητικοὶ τῆς ἐποχῆς μας ὀφείλουν νὰ ἐντοπίσουν ἐναντίον τῶν διασπαστικῶν ὑποβολῶν τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν ἀναγκαστικῶν ἐπιφάσεων τοῦ παρόντος τοὺς ἠθικοὺς δεσμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ ἐξουδετερωθῆ, ὅ,τι ὡς ἰδιωτικὸς — εἰς τὴν ἀτομικὴν ἢ ἐθνικὴν κλίμακα — σκοπὸς θὰ εἶχε τὴν τάσιν νὰ καταστρατηγῆ τὴν γενικὴν ἀνάγκην. Ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης ἔχη αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὡς ἀνυπέρθετον χρέος νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς εἰρήνης, «ἡ μόνη ἔγκυρος καὶ δυνατὴ φιλοσοφία τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀναφέρεται εἰς τὸ διεθνὲς πρόβλημα· μὲ ἄλλους λόγους

αὐτὸ τὸ πρόβλημα εἶναι ἡ σημερινὴ φιλοσοφία»<sup>55</sup>. Σήμερον προβάλλεται διὰ τοῦτο ἡ ἀπαίτησις νὰ μελετηθῇ τὸ θέμα ἐπὶ πανεπιστημιακῆς βάσεως, ἐφ' ὅσον δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ φιλειρηνικὴ διάθεσις, ἀλλὰ χρειάζεται ἡ σπουδῆ τῶν συγκεκριμένων αἰτίων, τὰ ὅποια ἐνισχύουν ἢ καταστρέφουν τὴν συνοχὴν τῶν λαῶν: «Θὰ ἤθελα νὰ προτείνω εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ ζητήσουν ἐκ τῶν Πανεπιστημίων νὰ περιλάβουν τὴν ἐπιστήμην τῆς Εἰρήνης εἰς τὰ προγράμματα των»<sup>56</sup>.

Οἱ λαοὶ πάντως ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἀντιλαμβάνονται εἰς τὰ πλαίσια τοῦ πολιτικοῦ των κράτους τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν γεγονότων καὶ ἀξιώσεων καὶ μετατρέπουν τὴν ἐπίγνωσιν αὐτὴν εἰς διαλλακτικὴν πρᾶξιν, προηγουμέναι τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν αἵματηρῶν μεθόδων διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τάξεως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ζοῦν καὶ νὰ ἐξελίσσωται χωρὶς ἐθνικὰ δράματα. Κατὰ μίαν πρόσφατον στατιστικὴν ἐσημειώθησαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1958 διενέξεις βαρείας μορφῆς εἰς 87% τῶν ἐντελῶς ἀπόρων, εἰς 69% τῶν πτωχῶν, ἀλλὰ μόνον εἰς 48% τῶν ἀπὸ πλευρᾶς εἰσοδήματος μεσαίων χωρῶν, ἐνῶ ἐκ τῶν πλουσίων μόνον εἰς μίαν συνέβησαν βίαια ἐπεισόδια. Ἐὰν ὠρισμένοι νομίζουν, ὅτι «μεταξὺ βίας καὶ οικονομικῆς καθυστερήσεως ὑπάρχει ἀδιάψευστος σχέσις»<sup>57</sup>, ἄλλοι ἀντιθέτως συμπεραίνουν, ὅτι «ἡ σταθερότης εὐρίσκεται εἰς τὸ κατώτατον ὄριον ἐντὸς τῶν κρατῶν, εἰς τὰ ὅποια γνωρίζουν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν τὰ 25 μέχρι 60% τοῦ πληθυσμοῦ καὶ εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον ἐντὸς τῶν κρατῶν, εἰς τὰ ὅποια τὸ ποσοστὸν αὐτὸ ὑπερβαίνει τὰ 90% εἴτε εἶναι μικρότερον τοῦ 10%»<sup>58</sup>. Καὶ εἰς τὴν μίαν ὁμως καὶ εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν καθίσταται φανερόν, ὅτι τὸ μέλημα τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου εἶναι συνάρτησις ἀφ' ἑνὸς τῆς θελήσεως τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων

λαῶν νὰ συμβάλλουν ἐμπράκτως εἰς τὴν τεχνολογικὴν ἀνάπτυξιν, ὅσων καθυστεροῦν καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀποφάσεως τῶν τελευταίων νὰ ὑψώσουν ἰσομερῶς τὸ πνευματικόν των ἐπίπεδον διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐσωτερικῶν ἢ τῶν ἐξωτερικῶν των προβλημάτων, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἐξαπατοῦν οἱ ἐπιτήδαιοι διὰ τῆς ὑποσχέσεως π.χ., ὅτι θὰ τοὺς βοηθήσουν εἰς τὴν πραγματοποίησιν πατροπαραδότων κοινωνικῶν ἢ ἔθνικῶν ὀνείρων ἐναντίον συμπατριωτῶν ἢ γειτόνων.

### **11. Ἀνάγκη τῆς ἱστορίας ἢ μέλημα τῆς πολιτικῆς;**

Τὴν ὑπέρβασιν τῶν τοπικῶν καὶ ἱστορικῶν προλήψεων ὀφείλουν ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς νὰ ἐπιχειρήσουν καὶ οἱ πνευματικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένοι λαοί, γεγονός βεβαίως, τὸ ὁποῖον θὰ συμβῆ οὔτως ἢ ἄλλως διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν τεχνολογικῶν των ἀναγκῶν, ὅσον ὅμως θὰ καθυστερῆ, τόσον θὰ ἐμποδίζῃ τὴν πρόοδον εἰς τὰ θέματα τῆς διεθνοῦς συνεργασίας. Τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι ἀνασχετικὸς παράγων εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἶναι καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ πίστις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἱστορίαν ἐλαύνεται ἀναγκαστικῶς ἀπὸ τῆς μιᾶς μορφῆς «προόδου» εἰς τὴν ἄλλην. Ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως τῶν πρώτων βιομηχανικῶν κέντρων εἰς τὴν Ἀγγλίαν — ἰδίως μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς ἀτμομηχανῆς — ἐφάνη σαφῶς, ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκεν εἰς τοὺς εὐπροσαρμοστούς — εἰς ὅσους ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν φεουδαρχικὴν οἰκονομίαν καὶ νοοτροπίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὅμως, ἡ ἀγροτικὴ δομὴ τῆς ὁποίας δὲν ἐπέτρεπε μεταρρυθμίσεις ἐπαναστατικῆς φύσεως, ἢ ἀπαίτησις τῆς ἀστικοποιήσεως τῶν θεσμῶν διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ἀπέκτησεν — ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν πραγματικότητα — ἰδεολογικὸν χαρακτῆρα καὶ παρου-



σίασε τὴν ἐπιβαλλομένην ἀλλαγὴν ὡς ἐπακόλουθον τοῦ «διαφωτισμοῦ» τῶν λαῶν ἐπὶ τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν καὶ τῶν ἀνοικτῶν προοπτικῶν τῆς ζωῆς των: «Οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαφωτίζωνται ὡς πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἠθικῶν τῶν αἰσθημάτων... ὡς πρὸς τὰ ἐνδιαφέροντά των εἴτε ὡς ἄτομα εἴτε ὡς μέλη μιᾶς κοινωνίας, χωρὶς νὰ ἐπιτελοῦν ἐπίσης εἰς τὴν πρακτικὴν ἠθικὴν προόδου ὄχι ὀλιγώτερον ἀληθεῖς ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἐπιτυγχάνουν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιστήμην»<sup>59</sup>.

Ἐπ' αὐτὸ πνεῦμα ἡ ἀνατίναξις τῆς Βαστίλλης ἐφάνη ὡς ἐπιβεβαίωσις τῆς ἱστορικῆς ἀνάγκης, ἡ ὁποία διέπει τὸν κοινωνικὸν βίον ἐναντίον τῶν λογικῶς ἀδικαιολογήτων καὶ διὰ τοῦτο μεμονωμένων καὶ ἠττοπαθῶν ἀντιδράσεων. Διὰ τῶν περὶ «κοινωνίας» ἰδεῶν τοῦ ὁ 19ος αἰῶν θὰ πολιτικοποιήσῃ τὴν ὀπτασίαν τῆς προόδου τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Κλασσικὴ μηχανικὴ θὰ ἐκθειάσῃ τὴν «αἰτιότητα» ὡς ἀκαταμάχητον γενεσιουργὸν ὄρον ὅλων τῶν βασικῶς προβλεπτῶν φυσικῶν γεγονότων. Ἡ ἐπιταχυνομένη βιομηχανικὴ ἀλλαγὴ τῶν παραδοσιακῶν θεσμῶν θὰ προσφέρῃ ἐξ ἄλλου ἀπόδειξιν τῆς πραγματοποιήσεως παρεμφερῶν ἐξελίξεων καὶ εἰς τὰ ἠθικὰ θέματα, διὰ νὰ δώσῃ τὴν ἀφορμὴν τῆς σχηματοποιήσεως τῶν κινήσεων τοῦ ἱστορικοῦ κόσμου εἴτε — ἀρχικῶς — διὰ τῶν δυνατοτήτων τοῦ λογικοῦ παράγοντος, ὅπως τὸν ἐνεσάρκωσεν ἡ «πεφωτισμένη» δεσποτεία (Hegel), εἴτε — κατόπιν — διὰ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιδιώξεων καὶ ἀντιδράσεων εἰς τὴν διευρυνομένην κοινωνικὴν των βάσιν (Marx). Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἡ βελτίωσις τῶν ὄρων ζωῆς θὰ περιμένῃ τὴν πραγματοποίησίν της εἰς τὰ πλαίσια τοῦ κρατικοῦ προγράμματος καὶ παρ' ὅτι θὰ θεωρηθῇ ὡς καθολικὴ ἀναγκαιότης ἐναντίον τῶν

ἀντιστάσεων καὶ τῶν ἀποκλίσεων, θὰ χρειασθῆ τὸν συντονισμόν τῶν γενικῶν προσπαθειῶν ἐκ μέρους ἐνὸς πολιτικοῦ ὀργάνου, τὸ ὁποῖον θὰ ἔχη ὡς σκοπὸν νὰ διευκολύνη τὴν κατεύθυνσίν της.

## 12. Ὅσοι ἐκπροσωποῦν τὰ γενικὰ αἰτήματα

Ἐφ' ὅτου ἡ «πρόδοδος» ἔχασε τὴν ἱστορικὴν της αὐτονομίαν, διὰ νὰ ἐμφανισθῆ ὡς ἐπίτευγμα μιᾶς συστηματικῆς πολιτικῆς, τὸ γεγονός, ὅτι δὲν εἶχε θέσιν διὰ τὸ ἄτομον, προκάλεσεν, ἰδίως ὅπου ἐπεβλήθη διὰ τῆς βίας, μίαν δραματικὴν κατάστασιν, ἡ ὁποία εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἔγινεν ἀμέσως ἀντιληπτή, ἐφ' ὅσον λ.χ. εἰς τὴν Ρωσίαν ἔπρεπε νὰ ὑπερνικηθῆ πάση θυσίᾳ ἡ τσαρική βία καὶ ὁ ἐπαναστατημένος ἢ ἀμέτοχος γεωργικὸς λαὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη διαφοροποιηθῆ πνευματικῶς. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὰ «σοσιαλιστικά» κράτη ἀπεφάσισαν νὰ μαθητεύσουν χάριν τῆς οἰκονομικῆς τῶν ἀναπτύξεως εἰς τὴν δυτικοευρωπαϊκὴν τεχνολογίαν, δὲν ἐξύψωσαν μόνον τὴν μορφωτικὴν τῶν στάθμην, ἀλλ' ἐδημιούργησαν ταυτοχρόνως τοὺς ὅρους μιᾶς κριτικῆς στάσεως, ἡ ὁποία προβληματίζει συνεχῶς περισσοτέρους ἀνθρώπους. Παρεμφερῆς ἐξέλιξις παρατηρεῖται σήμερον καὶ εἰς τὰ σείχάτα τῆς Ἀραβίας, οἱ θεοκρατικοὶ ἐπίτροποι τῶν ὁποίων ἀγοράζουν πολὺπλοκα σύγχρονα ὄπλα καὶ ἀναθέτουν τὸν χειρισμόν των εἰς ὠρισμένους ἰδιαιτέρως πιστοὺς φελάχους, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως πρέπει νὰ ἐκπαιδευθοῦν καταλλήλως, διὰ νὰ συλλάβουν ὅμως — ἐκτὸς τῶν τεχνικῶν ὁδηγιῶν — προβλήματα κοινωνικοῦ χαρακτῆρος, τὰ ὁποία ἐνδέχεται νὰ τοὺς ὁδηγήσουν ἐναντίον τοῦ κυρίου, ὁ ὁποῖος ἐπιχορηγεῖ τὴν ἱστορικὴν των ἀφύπνισιν.

Ἐντὸς τῶν βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένων κρατῶν, ἡ ἰδεολογία τῶν ὁποίων ἀγνοεῖ τὴν ἐσωτερικὴν διαγωγὴν